

Zeneművek és a zenetudomány könyvtári osztályozásának kérdései

PETHES IVÁN

Jelen dolgozatunk — mely egy a zenei könyvtárakkal foglalkozó nagyobb lélegzetű tanulmány önálló fejezetét képezi — a zeneművek¹ és a zenei vonatkozású irodalom² osztályozásáról kíván rövid ismertetést adni. Célja, hogy áttekintést adjon azon legfontosabb osztályozási rendszerekről, melyek zenei osztályainak, főosztályainak kidolgozása illetően hazai problémáink megoldásában számunkra segítséget nyújthatnak. Itt még nem kívánunk konkrét javaslatot tenni egyik vagy másik osztályozási rendszer bevezetésére. Annál inkább nem, hiszen hazai viszonylatban a zenei könyvtárak számára oly kívánatos egységes osztályozás bevezetését csak széles körű vizsgálat és alapos megfontolás után szabad megkezdeni.

A világ zenei könyvtárainak jelentős többségében együtt őrzik a zeneműveket és a zenei vonatkozású irodalmat. Csekély számú kivételt ez alól csak az olyan általános gyűjtőkörű nemzeti, tudományos vagy közművelődési könyvtárak képeznek, melyekben a zeneműtárak, hanglemeztárak stb. különgyűjteményként foglalnak helyet.³ Ezekben a könyvtárakban, ahol a zenei állomány fejlesztése csak valamely speciális szempont miatt szükséges, a zenei vonatkozású könyvek kizárólag ezen táruk segédkönyvállományát képezik segédkönyvtári szinten, míg a zeneirodalom döntő többségét törzsállományukban tárolják. A későbbi tárgyalásaink során különösen fogjuk megvizsgálni, hogy valamely osztályozási rendszer mily mértékben igyekszik a zenei könyvtár szerteágazó állományának teljes egészét egységes rendszerbe foglalni. A zenei könyvtárak döntő többsége ma már arra törekszik, hogy állományát egységes osztályozási rendszerbe foglalja.

Minden könyvtári osztályozási rendszer igyekszik a tudományok egészét, vagy azok egy-egy részterületét rendszerezni. Ahhoz, hogy a zenetudomány helyét a többi tudomány között meghatározhassuk, elkerülhetetlen, hogy rövid, történeti visszapillantást vessünk a zenének a korábbi tudományfelosztásokban, osztályozási rendszerekben való elhelyezkedésére.

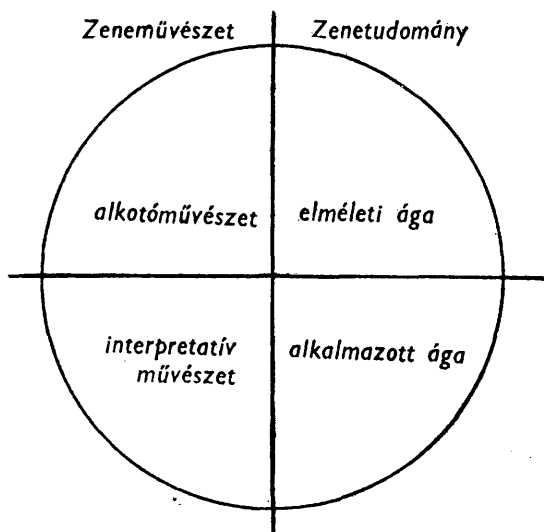
A középkori tudományrendszerezések — arisztotelészi hatásra — anyagukat a „Septem artes liberales”-re, a „Hét szabad művészetre” tagolják. A zene, „Mater Musica” — ebben a tudományfelosztásban a quadriviumon —, más elnevezéssel a „Mathematicán” belül a Geometria, Arithmetica, Astronomia társaságában szerepel, mint olyan tudomány, mely a számokról olyan viszonylatban beszél, ahogyan az a hangokban található. Ez a tudományfelosztás messze a kö-

zépkoron túl fennmaradt, és hatása napjainkig mind a filozófiai tudományfelosztásokban, mint azok speciális vetületében, a könyvtári szakrendszerekben megmaradt. Azonban már egyes középkori kolostori könyvtárakban kifejezetten az egyházi jellegű zene védelmében elkülönül egymástól a „Musica sacra” és a „Musica profana.” A zenei műveltség terjedése és a világi zenei formák mind erősebb előretörése egyoldalról, a humanizmus és a könyvnyomtatás hatása, más oldalról azt eredményezi, hogy a könyvtárakban mindinkább bővül a zenéről szóló írások és a zeneművek mennyisége. Általánosságban a könyvtárak száma, állományuk mennyisége a XVI. századtól az egyre fejlődő polgárosodás eredményeképpen ug-rásszerűen nő. Ez természetesen a könyvtári osztályozás mindjobban világiasodó irányzatában is tükröződik, de a fejlődés ezekben lassú evolúciós folyamatot jelent. Míg Conrad Gesner *Bibliotheca Universalis*-a supplementumában, a híres *Pandectarum*. . .-ban még a hagyományos középkori környezetbe, tehát a „Mathematicá”-ba osztja a zenét, a tudományok osztályozásának nagy úttörőjénél, Francis Baconnél helye már az „Embretudományok” között, az „Érzéki művészetek” alosztályában, a festészet társaságában található. Bacon tudományfelosztásának hatása — mint az köztudomású — napjainkig tart és a későbbiekben egyedül Johann Samuel Ersch az, aki könyvtári osztályozási rendszerében a szép-művészeteket — elődeivel és utódaival ellentétben — a „térben működő művészetek” és az „időbeli, vagy hangzó művészetek” főosztályára bontja, ebben egymás mellé helyezve a szépirodalmat, a zeneművészetet és a mimikus művészeteket. Kanyarodjunk azonban vissza egy kicsit Baconhoz. Fentebbi megállapításunkat, miszerint Bacon hatása a tudományok filozófiai felosztására napjainkig ható tényezőként szerepel, azzal toldhatnánk meg, hogy ezen rendszerezés eredményeként szerepel napjainkig a zene a képzőművészetek társaságában, elszakítva a hozzá oly szervesen kapcsolódó irodalomtól. Pontosabban, az osztályozási rendszerek többsége önálló főosztályként fogja fel az irodalmat, míg a többi művészetet ettől elkülönítve, valamely más, általában önálló csoportba sorolja be. Bacon a „Septem artes. . .” szemléletétől már elszakadt és rendszerében a zene-tudomány az „Embretudomány”-ban, azon belül az „Érzéki művészetek” között foglal helyet. Fejlődés ez, hiszen a zene az addigi szemlélet szerint tisztán spekulatív tudomány, művészeti vonatkozások nélkül. Ugyanakkor tudományfelosztásának hátránya, hogy a „Képzelet” főosztályába — tehát tulajdonképpen mint egyetlen meglevő művészetet — kizárólag a költészetet sorolja be.

A zenetudományt a XVII. századtól kezdve az egyes könyvtári szakrendszerekben már a zene elméletének és gyakorlatának tudományára is felosztják. Ilyen felosztást tartalmaz pl. Garnier rendszere. Garnier — ki a zenét a filozófián belül hagyományos helyén a matematikai tudományok osztályába sorolja — elsőként beszél „. . .de Musica” és „. . .de Instrumentis Musicis”, tehát a zene elméletéről és a hangszeres zenéről (értsd: a hangszeroktatásról). Felosztásában a zene elmélete és a gyakorlati zeneoktatás, mint elvi kategória, elsőnek jelenik meg. Rendszerének ebben az osztályában már a képzőművészetek különböző ágait is megtalálhatjuk. (Érdekes, hogy neves kortársa, Buillaud egyébként Garnier-nél sokkal fejlettebb rendszerében megelégszik a matematikán belül az egyszerű alosztállyal: „Musica: Antiqui et recentiores autores”.) A Garnier-nál talált első szétválasztás a XVII. században már valóban indokolt, annál is inkább mert a könyvnyomtatás terjedésével megindul a zeneirodalom és zeneműkiadás immáron szakadatlan és egyre növekvő áradata. Mint érdekességet, itt említjük meg, hogy a

XVI—XVII. század során a zeneműkiadás csak gyűjteményes műből közel 3000 kiadványt produkál.

A XVIII. századtól kezdődően egyre több gyakorlati, polgári osztályozási rendszer jön létre, hogy a könyvtárakkal szemben támasztott, mind jobban növekvő társadalmi igények adta szükségleteket kielégítse. Annak ellenére, hogy ezek egyrésze nem könyvtári, hanem bibliográfiai, sőt, könyvkereskedői szakrendszer, hatásuk a könyvtári osztályozási metódusokra nyilvánvalóan döntő. A fejlődés az egyes osztályozási rendszerekben alkalmazott főosztályok számától függetlenül, a tudományok mindinkább differenciálódó folyamatát tükrözi. A történettudomány fejlődésének nagy századában a francia Gabriel *Martin* rendszerében a tudományok és művészetek (*Class III. Sciences et Arts*) most már önállóvá növekedett főosztályának második osztálya („Arts”) két részre oszlik: I. Arts libéraux és II. Arts mécaniques. Előbbinek 8. alosztálya a „Zene, vagy az összhangzattan tudománya” (*Musique ou la science de l’harmonie*). *Martin* a fejlődés egy lépcsőfokával magasabbra jut, amikor „Történeti” főosztályának „Tudománytörténeti” osztályában az egyes művészetek történetét is tárgyalja. Sőt, ugyanitt tárgyalja az intézményeket és bibliográfiákat, a következő osztályban pedig a neves zenészek bibliográfiáit is. A század utolsó harmadában magyarországi kapcsolata miatt jelentős a neves bécsi könyvtártudós, Michael *Denis* híres „Einleitung. . .”-ja. Nála a zenetudomány szintén két önálló helyen jelentkezik. A zene elmélete a „Mathesisen” belül a „Hangtan”-ban („Doctrina auditionis”) szerepel, ahol az „Acustica”, „Musurgia” (zeneelmélet) és „Musica” (gyakorlati zenetan) kerül feldolgozásra. A zenetörténet — a tudományok, valamint a többi művészetek történetével egyetemben — a „Filológia” főosztályon belül a tudománytörténetek („Historia literaria”) közé nyert besorolást. A XVIII. század utolsó harmadában — tehát *Mozart*, *Haydn* és *Beethoven* működésének virágkorában — a zeneművészet és zenetudomány végleg elválik egymástól. A zeneművészet ekkor már az alkotó és reprodukív művészet önálló létformájára tagolódik, melyhez a zenetudomány, annak elméletével és alkalmazott ágával, a gyakorlattal való szerves kapcsolata járul. Ennek a fejlődésnek, mely nem más mint a társadalmi fejlődési folyamatoknak a zeneművészetben belüli tükröződése, természetesen a könyvtári osztályozási rendszerben is meg kell nyilvánulnia. Sematikusan a XVIII—XIX. század fordulójára a zene felépítése így festene:

A könyvtári osztályozási rendszerek fejlődésében a XIX. század négyötöde nem hoz lényeges változást. Megemlíteni a rendszerezők közül tulajdonképpen csak kettőt érdemes: *Erschet* és *Brunet*-t. Johann Samuel *Ersch*ről már korábban röviden szó esett. Itt annyit jegyezzünk meg róla, hogy bár rendszere nem talált követőt, az zenei szempontból mégis figyelemre méltó. A zene első és alapos felosztását ugyanis az ő sémájában találjuk meg. Ez az osztályozási rendszer korához viszonyítva már igen fejlett.

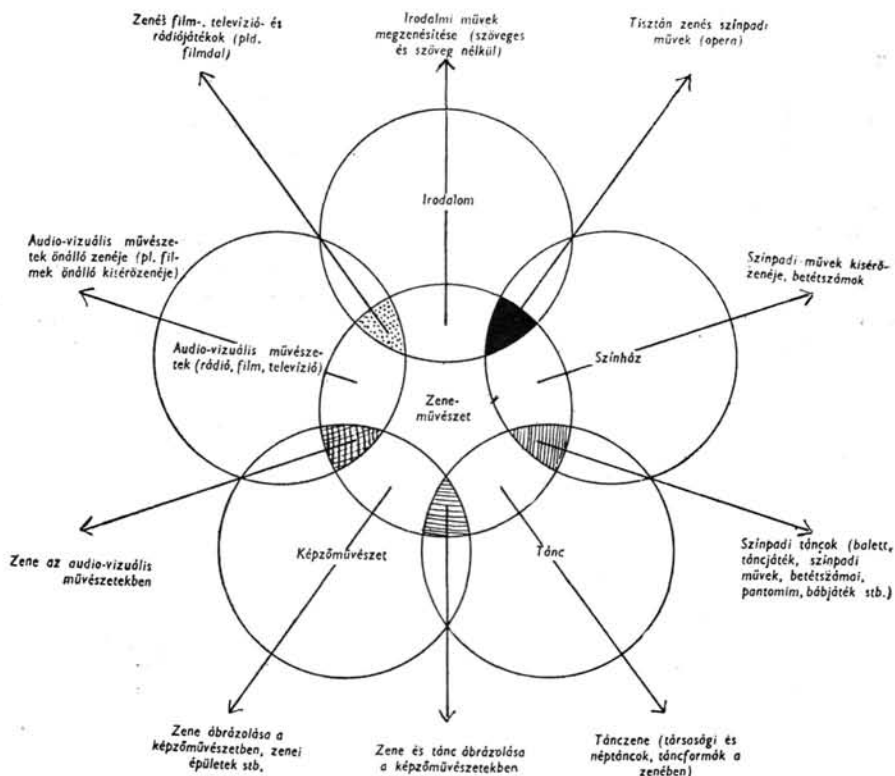
Sőt, ha meggondoljuk, hogy tudománycsoportosítását a „Nyelvtudomány” „Filozófia” és „Pedagógiá”-val kezdi és csak ezeket követik a tudományok speciális ágai, azt kifejezetten haladónak mondhatnánk. Sajnos szisztémájának bonyolultságát a formális logikára oly jellemző dichotomikus tagolási elv még áttekinthetlenebbé teszi, bár ezt rendszerében szerencsére nem vezeti következetesen végig. Felosztásának nagy pozitívuma, hogy abban igyekszik korán túlmutató módon, hajlékonyan felosztani a tudomány egyes területeit. Álljon itt néhány példa annak illusztrálására, hogy a zenei vonatkozások rendszerében hol találhatók:

Pedagógia: itt az oktatás különleges formái között tárgyalja a különböző művészeti iskolákat. Ipartudomány: hangszerkészítés, különösen orgonaépítés, Történelem: mind az általános, mind az egyes korok, nemzetek stb. történetének tárgyalásakor szerepel a kultúrtörténet; maga a Zene — az irodalommal együtt — a Szépművészetek között foglal helyet és a főosztály legkidolgozottabb részét képezi. Bőségesen tagolt zenei alosztálya, mely a „Hangzó (időbeli) művészetek” között foglal helyet, már az elkövetkezendő XVIII—XIX. század fordulójának új szemléletével rokon. A felosztás terminológiája is igen fejlett képet mutat. Jelentősek itt még azok a szakok és alszakok is, melyek mind az irodalom, mind a zene egyéb művészetekkel való kapcsolatára utalnak. Az osztályozás zenei vonatkozásainak kiváló felosztási és rendszerezési munkáján érzik alkotójának komoly tárgyi tudása, valamint a zene iránt érzett szerető vonzódása. Alapos zenei felosztása Dewey megjelenéséig a maga nemében páratlan.

A zenét közel sem tagolja rendszerében ily mértékben a kor másik jelentős bibliográfusa, Jacques Charles *Brunet*. Jeles „*Manuel du libraire*”-ének harmadik főosztálya — mely a „Tudományok és művészetek” címet viseli — 7. osztályában a képzőművészetek bőségesen tagolt csoportjai végén szerepel a zene, mindössze hét szakkal. Ezekben a következő, meglehetősen elnagyolt alosztályokat találhatjuk: bevezetés, történet; ókori és középkori szerzők; szótárak (zenei műszótárak); a zeneelmélet és zeneszerzés alapvető és szakanyagának kézikönyvei; énektanítás módszertana; gyűjteményes zeneművek; hangszeres zene oktatásának módszertana. A fejezet elején rövid utalást találhatunk arra, hogy a zene akusztikai vonatkozásai a fizika szakban találhatóak meg. Mint ebből a felsorolásból is láthatjuk, a kifejezetten praktikus felosztás — a mai „szortiment” egyszerűsítő tendenciája — már *Brunet* tisztán gyakorlati céllal készült könyvkereskedői rendszerének bennünket érintő vonásaiban nem hoz semmi újat.

Áttekintésünk során eljutottunk a XVIII—XIX. század fordulójára és itt meg kell állnunk, hogy rövid számvetést készítsünk.

A teljességre törekvés igénye nélkül alább megkíséreljük ábrázolni a zenének a társművészetekkel való kapcsolatait.

Körülbelül ezt a képet mutatja a zene elhelyezkedése a különböző osztályozási rendszerekben a XIX. század végén és a XX. század elején. Ez az időszak a tudományok könyvtári osztályozási rendszerei kialakulásának döntő szakasza, hiszen a ma használatos sémák túlnyomó többsége ekkor alakul ki, vagy ide vezethető vissza. A rendszerek alkotóinak nevei közül is megemlítnék néhányat: *Harris, Schwarz, Dewey, Cutter* stb. Az új rendszerek közös és jellemző vonása, hogy a tudományok egészét — ha más-más módszerekkel is — igyekeznek a szisztémájukban feldolgozni. Ez egyben ezen rendszerek legnagyobb problémája is, ti. hogy a tudományokat oly módon helyezték el egyetlen lineáris sorban, hogy az egyrészt átfogó egységet alkosson, másrészt, az egyes diszciplínák közötti összefüggést, belső kapcsolatot biztosítsa. Többé-kevésbé hierarchikus rendszerek ezek, melyek fölé-, mellé- és alárendeltségi viszonyba állítják egymással az egyes tudományágakat és a döntő különbség köztük a *hogyan*-ban van. Lássuk most már, hogyan helyezkedik el ezekben a rendszerekben a zene, mely többnyire az önálló főosztállyá nőtt „Művészetek” között foglal helyet.

A mellékelt táblázat felsorolásából már első pillantásra kitűnik, milyen tág keretek között mozog nemcsak a zenének egyes osztályozási rendszerekben való elhelyezkedése, hanem az egyes környező tudományágak sora is. Táblázatunkból kiviláglik, hogy az osztályozási sémák döntő többsége — *Brown* kivételével, ki a zenét a fizikai tudományokon belül az akusztika után helyezi el,

valamint a Library of Congress rendszerét kivéve, mely a zenének önálló főosztályt állít — a zenét a művészetek valamely szempont szerint csoportosított osztályába helyezi. Nézzük csak sorra a táblázatunkba foglalt osztályozási rendszereket.

William T. Harris a „Természettudományok és alkalmazott tudományok”, valamint a „Történettudományok” közé helyezi a „Művészetek” főosztályát, majd ebben felsorolja az egyes művészetek története között a 7., egyben utolsó alosztályként a zenét. Mint érdekességet említhetjük meg, hogy a zene közvetlenül kapcsolódik a következő (66/77) osztályokat képviselő irodalomhoz, ahol a sort a bibliográfia, benne a könyvtártudomány zárja le. Rendszerében tehát a művészetek sorába az irodalom is beletartozik, és ebben döntően eltér a szisztéma alapjául szolgáló baconi tudományfelosztástól.

Charles Amy Cutter „*Expansive classification*”-je két egyenrangú osztályt, az „Alétika és szórakoztató művészetek” (VV) és a „Zene” (VP) osztályát helyezi el az „Alkalmazott tudományok, technológia” és a „Képzőművészetek” főosztályok közé. Ezt követik a „Nyelv által közvetített művészetek” — alias irodalomtudomány —, melybe az írás, könyv, könyvtárral kapcsolatos tudományok is beletartoznak. Cutter szisztémájában azzal, hogy a zeneművészet és irodalom közé a képzőművészeteket iktatja be, a művészetek sora oly módon szakad meg, hogy az a zene és az irodalom közti szerves kapcsolat megteremtését eleve kizárja.

Melvil Dewey *Tizedes Osztályozás*-ában, valamint az ebből fejlődött *Egytetemes Tizedes Osztályozás*-ban a „Művészetek” az „Alkalmazott tudományok” és az „Irodalomtudomány, szépirodalom” közé kerültek. Maga az elhelyezés mintegy átmenetet sejtetne a 6. főosztály folytatásaként a területrendezéssel kezdődően, az architektúrával folytatódóan, a képzőművészetek egyéb ágain keresztül a „Zene”-hez, melyet a „Szórakozás, játék, sport” osztály követ, benne a zenei vonatkozásokban lényeges olyan alosztályokkal, mint „Filmművészet”, „Színház”, „Tánc”. Sajnos azonban ezeknek a művészeteknek a számunkra oly folytonos „Irodalom”-hoz való közvetlen átmenetét sem a TO, sem az ETO a közbeékelte „Testgyakorlás, sport” alosztályok miatt nem tudja biztosítani.

Csak röviden említhetjük meg — hiszen jelen tanulmányunkban nem vizsgáljuk — a Library of Congress szakrendszerét, melynek kialakításában Cutternek jelentős érdemei vannak. Az LC szakrendszerében ugyanis a H-val jelzett „Társadalomtudományok” főosztályát, (melynek utolsó alosztálya a „Neveléstudomány” (L), mintegy közvetlen átmenetet képez az egyes művészetekhez) az M-mel jelzett „Zene”-i főosztály követi. Ezután jönnek sorra a „Képzőművészetek”, ismét elszakítva a zenét a P jelű „Nyelv- és irodalomtudomány”-tól.

James Duff Brown *Subject classification*-je egész más utat követ rendszerében, amikor a zenét az akusztika társaságában, a fizikai tudományok közé, a főosztálynak 3. és 4. alosztályaként helyezi el. Rendszerében a művészetek csak a geometriának, illetőleg a fizikának egy-egy vetületeként jelentkeznek. Brownnál végképp elszakadnak egymástól a szépművészetek és a művészet másik főcsoportja, az irodalom.

Shiyali Ramamrita Ranganathan, a nagy indiai könyvtártudós alapvetően fontos osztályozási rendszere, a *Colon classification* a zene szempontjából nem szakít az eddigi hagyományokkal és azt a „Szépművészetek” főosztályában (N) a W jelű „Szellemi megismerés, miszticizmus”, valamint az O „Irodalom” főosztályok közé helyezi el. A „Szépművészetek” főosztálya azután az eddig használatos,

HARRIS	CUTTER	DEWEY, ETO	LIBRARY OF CONGRESS
[A] Science	A General works	0 Ált. művek	A General works
[B] Social and political science	B Philosophy	1 Filozófia	B Philosophy
[C] Natural sciences and useful arts.	D Historical sciences	2 Vallás	C/F History
[D] Art	E Biography, History	3 Társadalomtudomány	G Geography
64. Fine arts, general	H Social sciences	4 Nyelvtudomány	H Social sciences
65. Fine arts, history	L Sciences and Arts	5 Természettudományok	J Political sciences
a) Architecture	R Useful Arts, Technology	6 Alkalmazott tudományok	K Law
g) <i>Music</i>	VV Athletic and recreative arts	7 Művészetek 71 Területrendezés	L Education
	VP Fine Arts, <i>Music</i>	78 <i>Zene</i>	M <i>Music</i>
65. Poetry			N Fine Arts
[E] History	W Fine arts	79 Szórakozás játék, sport	P Language and literature
	X Arts of communication by Language	8 Irodalomtudomány, Szépirodalom	Q Science
		9 Történelem, Földrajz	R Medicine
			S Agriculture
			T Technology
			U Military Science
			V Naval science
			Z Bibliography and Library science

BROWN

RANGANATHAN

SZOVJET SZAK-
RENDSZER

A Generalia
B/D Physical science
C3 Acoustics
C4 Music

E/F Biological science
G/H Ethnology, Medicine
I Economic biology,
Domestic arts
J/K Philosophy and
Religion
L Social and Political
science
M Language and Literature
N Literary forms, Fiction,
Poetry
O/N History and Geography
X Biography

A Science
 β Mathematical sciences
B Mathematics
 Γ Physical sciences
C Physics
D Engineering
E Chemistry
F Technology
G Biology
H Geology
 η Mining
I Botany
J Agricultural
K Zoology
 λ Animal husbandry
L Medicine
M Useful arts
 μ Humanities and social
sciences
 Δ Spiritual experience
and Mysticism
 ν Humanities
N Fine arts
NA Architecture
NA Painting
NR Music

A Marxizmus
B Társadalomtudományok
 Γ Történelem
Д Közgazdaságtudomány
E Politika
Ж Állam-és Jogtudomány
И Hadtudomány
Л Kultúra, Tudomány,
Oktatásügy
M Filozófiai tudományok
H Filológiai tudományok,
Irodalom
O Művészet és Művészetel-
mélet, Zene

П Vallástörténet, Ateiz-
mus
P Természettudományok
C Fizikai, matematikai és
kémiai tudományok
T Földrajzi és földtani tuda-
mányok
Ч Biológiai tudományok
Ф Orvostudományok
X Agronómia
11/3 Technika
Я Bibliográfia

O Literature
P Linguistics
Q Religion
R Philosophy
S Psychology
 Σ Social sciences
T Education
U Geography
V History
W Political science
X Economics
Y Sociology
Z Law

az ETO-ban is követett rendszerszerint „Építőművészet”, „Szobrászat”, „Metszés”, „Festészet”, majd záróban a „Zene” alosztályára tagolódik. Ranganathan rendszere — melynek sajnálatosan kidolgozatlan részét képezi a szépművészetek főosztálya — tulajdonképpen csak támpontul szolgálhat elgondolásainak alkotó továbbfejlesztéséhez, hiszen a séma meghatározza azokat a „keresztművészeteket”, melyek a művészetek, köztük a zene általa elképzelt osztályozásához tartoznak.

Henry Evelyn Bliss szisztémája a *Bibliographic classification* tulajdonképpen más felsorolásban és némileg eltérő módon, de az eddig ismertetett amerikai rendszereket követi. Nála a „Szépművészetek” ismét az „Alkalmazott tudományok” és a „Filológia” között foglalnak helyet. Felsorolásában talán érdekességként említhetjük meg, hogy a zenét közvetlenül követő alosztályban együtt találhatjuk a tánc különböző műfajait, majd a sort a különböző társasjátékok zárják le.

Tisztában vagyunk azzal, hogy eddigi áttekintésünk mélyreható elemzés híján csak torzó maradna, hiszen egy ilyen rövidlélegzetű tanulmányban nincs is lehetőség az említett valamennyi osztályozási rendszernek ilyen speciális szempontból való vizsgálatára. Ezért engedtessek meg, hogy az egyszerűség kedvéért három, már korábban említett osztályozási rendszert egész közelről vizsgálva kizárólag a bennünket érdeklő problémát — a zene főosztályát vagy alosztályát — kiragadva folytassuk tárgyalásunkat.

Az első egyetemes osztályozási rendszer, melyet közelebbről vizsgálunk az ETO, illetőleg annak 78 osztálya. Mindjárt azt is meg kell mondanunk, hogy azért vizsgáljuk elsőként az ETO-t, mert Európában, így hazánkban is ez terjedt el, sőt az Országos Széchényi Könyvtár szakkatalógusa is erre épül fel. Ugyancsak itt kell megállapítanunk azt is, hogy az OSZK Zenetörténeti gyűjteménye, valamint a Magyar Nemzeti Bibliográfia az ETO hazai viszonylatban módosított első Brüsszelben kiadott sémája alapján dolgozza fel mind a zeneirodalmat, mind a zeneműveket.

Korábban azt állítottuk, hogy egy ilyen hatalmas egyetemes osztályozási rendszer, mint az ETO, képtelen a tudományok egy önálló részét, ez esetben a zenetudományt, önálló főtáblázati számokkal kifejezni. Tulajdonképpeni vizsgálatunknak ez lehetne a kiindulópontja.

Az ETO 78 osztálya a zene osztályozását tulajdonképpen a zeneirodalom osztályozására korlátozza és ezáltal lehetetlenné teszi, hogy korlátozottan közös alosztás csatlakoztatása nélkül a zene hatalmas és legfontosabb területét, a zenealkotás testet öltött formáját önálló főtáblázati számokkal ki tudjuk fejezni. Ennek pedig komoly hátrányai jelentkeznek a praktikus használatban. Ezért választotta az OSZK Zeneműtára a korai ETO kiadást, a brüsszeli sémát. Ez a rendszer lehetővé teszi, hogy a zeneművek szákszámait, a zeneirodalomtól való megkülönböztetésül, a számok elé tett M jelzéssel láthassuk el. Az appendix használatának eredményeként a szakkatalógusban élesen elválnak a zeneművek a zeneirodalomtól. Ugyan-ez a formai megkülönböztetés az ETO-ban is megtalálható a .089 jelű korlátozottan közös alosztásban, de ezt az ETO alaptörvényei értelmében csak a főtáblázati számhoz, tehát a szakjelzet után csatlakoztatjuk. Ez azonban a zeneművek kiugróan szembetűnő megkülönböztetését eleve kizárja. Ami most már maguknak a főtáblázati számoknak a vizsgálatát illeti, a következőket állapíthatjuk meg: a 781 alosztály az „Általános zeneelmélet” tagolását tartalmazza. A zenetudomány alapvető studiumai közül azonban nem talál a rendszer helyet olya-

noknak, mint pl. a zenetörténet, melynek jelölésére az ETO törvényei szerint csak a (09)-jelű formai közös alosztások állanak rendelkezésre. Pedig a 781.7 a „Nemzeti zene elmélete és formái” valamint az ezt követő 781.8 „Az antik zene elmélete és formái” elnevezésű szakok parancsolóan követelnék a folytatás, a zenetörténet beiktatását. Csak mellékesen említjük meg, hogy éppen a történeti periodizálást célzó, az egész 7-es főosztályra érvényes 7.03 jelű korlátozottan közös alosztásoknak a képzőművészeti terminológiával és stílustörténettel meghatározott kategóriái nem teszik azt alkalmassá a zenei stílusok periodizálására. Ugyancsak hiányoznak még a 781 alosztályból oly döntően fontos önálló szakszámot igénylő zenetudományi szakágak, mint pl. a zenefilozófia, zeneesztétika, zeneoktatás módszertana, zeneszociológia. Előbbi kettőt az ETO kerekén a 78.01 jelű korlátozottan közös alosztások közé számúzi, utóbbiakról említést sem tesz, illetőleg a zeneoktatás számunkra oly fontos módszertanát a 78.05 jelű korlátozottan közös alosztás alá teszi, hol a zeneművészet gyakorlati alkalmazását tárgyalja. Nem folytatjuk az anomáliák felsorolását, hiszen a 781 alosztály, mely a zenetudomány, tehát a zeneirodalom felparcellázását lenne hivatott megoldani, további tanulságokkal szolgálhatna. A 782/785 alosztályokban, mely a zene különböző fajtáit sorolja fel, ismét önkényes felosztással találkozhatunk. Kezdjük mindjárt a sort a színházi zene különböző fajtáit tárgyaló 782 alosztállyal. Itt az ETO nem ismer csak nagyoperát, zenedrámát [782.1], játékooperát, komikus operát [782.6], buffooperát [782.7], operettet, dalbetétes színpadi művet [782.8], egyéb fajtákat, mint pantomim, álarcosjáték, balett stb. [782.9]. Nos, ebből a felsorolásból elsősorban hiányzanak az olyan, ma már alapvetően fontos zenei műfajok mint az audio-vizuális művészetek zenéi. Így a filmek, a rádió- és televíziós játékok önálló életet élő és kísérőzenéi, valamint egyáltalán maga a színpadi kísérőzene, függetlenül attól, hogy az a 785.1-ben vagy 785.4-ben foglalt programmuзикaként jelenik-e meg. Bőséges tagolásban szerepel az egyházzene az ETO-ban. Az itt felsoroltak azonban teljes egészében beleférnek a 784 vokális zene alosztályba, az egy 783.1 jelzetű szak kivételével, melynek helye a 785/789 instrumentális zene alosztályok között lenne. Amennyiben elfogadjuk a zenének ilyen tagolását, mely szerint a zenei formák a színpadi zenével kezdődnek, az egyházzenével folytatódnak, majd a vokális zenén keresztül jutunk el az instrumentális muzsikáig, úgy teljesen indokolatlan, hogy a színpadi, egyházi és vokális zenén belül műfaji alosztással éljünk, holott ez a műfaji alosztás más vonatkozásban éppen a korlátozottan közös alosztások között nyert elhelyezést. Ugyanakkor teljesen indokolatlannak tűnik, hogy a vokális zene alosztásai az instrumentális zenétől eltérően nem a hangfajtától, illetőleg az egyes hangsoportoknak a további felbontásából és összetételéből alakulnak, hanem azok ismét korlátozottan közös alosztásként a 087.6 alatt szerepelnek. Tudniillik, ha ezt a felfogást következetesen végig akarjuk vezetni, úgy a hangszeres művek formáit a korlátozottan közös alosztásokból, ahol 082/086 alatt szerepelnek, a 785/789 alá kellene áthelyezni és a hangszeres zene hangszercsoportoknak megfelelő alosztásai a korlátozottan közös alosztások alá kívánnak. A 786/789 alosztályok tagolódása a 681.816/819 alosztásainak megfelelően tehát a hangszerkészítés, hangfelvétel és hangvisszaadás technikájának megfelelő alosztályozást nyert. Mégis megállapíthatjuk, hogy ez az alosztályozás éppen ott, ahol döntően fontos lenne a zene számára, nem olyan gazdag, mint a finommechanikában. Különösen hiányoljuk ezt, és ez az alapvető felosztásnak lényeges hibája a 789 alosztályban, ahol az ütőhangszerek közé

az elektronikus gerjesztésű hangszereket is besorolja. Ez ellentmond a 681-ben található felsorolásnak.

Vizsgáljuk meg a zene korlátozottan közös alosztásait. Mindjárt azt is le-
szögezzük, hogy nem ellenezzük ezek használatát, sőt kívánatosnak tartjuk.
Az ETO 78 osztályában található korlátozottan közös alosztások felépítésének
rendszere azonban nem nevezhető szerencsésnek. Átdolgozásuk a főtáblázatok
átdolgozásával párhuzamosan kívánatosnak tűnik. Már korábban említettük,
hogy a 78.01-be foglalt általános és alapvető kérdések, a 781-be kívánkoznak,
valamint a 78.02-be foglalt, a zeneművek előállítására vonatkozó technikai kérdé-
sek című alosztás a 781.9-be. Úgyszintén említettük, hogy a 78.03-ba foglalt zene-
történeti stílusoknak a 7.03-hoz kapcsolódó kidolgozása, utóbbi periodizációja
miatt nem segít bennünket a zenetörténeti stíluskorszakok tüzetesebb megjelö-
léséhez. Teljességgel kidolgozatlan a 78.05 jelű korlátozottan közös alosztás, mely
a zeneművészet gyakorlati alkalmazását lenne hivatott osztályozni. A 78.07, mely
a zeneművészetrel foglalkozó személyek egyes csoportjait veszi alapul, a koráb-
ban mondottak értelmében szintén a 781.9 alá besorolt kérdések közé kellene,
hogy tartozzék. A 78.08-as alosztás a zeneművek formáit igyekezne rendszerez-
ni. Itt azonban legteljesebb összevisszaságban találhatjuk a zenei műformák
sorát, a hangszeres művek egyes tételeitől a szimfónián, a zsánerformákon,
indulókon és táncformákon keresztül a drámai művek egyes tételeiig. Ugyanakkor
az alosztáscsoport másik felében az egyes hangszerek és énekhangok egyedi, vagy
csoportos együttműködésének alapjait osztályozzuk, míg az utolsó harmadában kü-
lönböző, az átírással, illetőleg záróban a zeneművek külsőleges formai meg-
jelenésének osztályozásával találkozunk. Tulajdonképpen ennek a kérdésnek
már nem is kellene több figyelmet szentelnünk, ha a korlátozottan közös alosztá-
sokon kívül nem lenne oly döntő számunkra a színpadi és vokális zenében a nyelvi
alosztás. Erre vonatkozólag ugyanis az ETO egyáltalán nem tartalmaz a 78 osz-
tályban intézkedést. Csak példaként említhetjük meg, hogy az OSZK Zenemű-
tárának szakkatalógusában a nyelvi alosztásokat a színpadi és vokális zenén belül
a következőképpen jelölik: az = 0 jelzett a szöveg nélküli, vagy vokálisokkal
előadandó énekművek nyelvi alosztása. A művek fordítását nem jelzik, miután
általában versszövegekről lévén szó, csupán átköltésről, és nem értelem szerinti
nyersfordításról lehet beszélni. A többnyelvű kiadások esetében az eredeti
nyelv száma kerül az első helyre, melyet folytatólagosan az egyenlőségjelek alkal-
mazásával a kiadványban szereplő valamennyi műfordítás nyelve követ. Példa-
ként felsoroljuk egy olasz opera különböző nyelvű kiadásainak feldolgozási mód-
ját az OSZK Zeneműtárának szakozásában: M 782.1 = 50 teljes olasz opera ere-
deti szöveggel; M 782.1 = 50 = 30 teljes olasz opera eredeti olasz és fordított né-
met szöveggel; M 782.1 = 50 = 30 = 82 teljes olasz opera eredeti olasz és fordít-
tott német, valamint orosz szöveggel.

Befejezésül még egy lényeges hiányosságra kell felhívni a figyelmet. Ma a
könyvtárak gyűjtőkörébe tartozik, annak szerves részét képezi egy eddig nem
említett, általunk „auditív zeneműkiadás”-nak nevezett, tehát a hangfelvétel és
hangvisszaadás eredményeként létrejövő állományrész is. Ebbe a csoportba tar-
toznak a hanglemezek, magnetofonszalagok. Ezeknek feldolgozása, illetőleg a szak-
katalógusban való tükröződésének elvei nem különbözhetnek az osztályozási rend-
szeren belül a zeneművek, illetőleg a zeneirodalom osztályozásának szempontjai-
tól. Az ETO 78 osztálya azonban e zenei könyvtárak számára ma már rendkívül

fontos illetően állományrészek feldolgozására vonatkozólag semmit sem tartalmaz, még korlátozottan közös alosztás formájában sem, bár lehetőség nyílik arra, hogy a (086.7) formai közös alosztást, vagy a 681.84/.85 jelzettel való viszonyítást alkalmazzuk.

Fenti megállapításainkon túlmenő, a zenetudomány, a zeneművészet és az egyéb tudományágak közötti kapcsolatot az ETO természetesen a maga módszereivel, többé-kevésbé bonyolultan ki tudja fejezni. Ha azonban a kérdést közelebről vizsgáljuk, úgy azonnal feltűnik, hogy egy ilyen hatalmas, a tudományok egészét és annak kapcsolatait feltáró rendszer, mint az ETO, mennyire nem képes annak egy specifikumát — jelen esetben a zenét — önálló jelzetekkel kifejezni. Magyarán kiderül, hogy a zene vonatkozásainak jelentős többsége a saját osztályán *kívül* nyer beosztást és, mint az ETO esetében, a zenei fogalmak osztályozása csak kiterjesztés, mellé- vagy alárendelő viszonyítás útján valósítható meg, a különböző formai, időbeli stb. alosztásokról nem is beszélve. Az ETO védelmében mindjárt azt is meg kell állapítanunk — ez közhelynek tűnhetik —, hogy az ETO-nak nem is célja egy adott tudományág összes relációjának feltárása, hiszen ezt egyik főerősségével, a viszonyítással oldja meg. Mint azonban a tárgyalás és tüzetesebb vizsgálat során láthattuk, a megoldás a zenei könyvtárak számára elégtelennek helyenként elhibázottnak bizonyult. Az ETO-nak tulajdonképpen nagy érdeme, hogy az általános gyűjtőkörű könyvtárak számára lehetőséget nyújt a könyvekben foglalt tartalmi és formai elemek osztályozására. A zenei gyűtemény világviszonylatban legjelentősebb csoportját képviselő, önálló zenei könyvtárak számára — és ez a különböző szakkönyvtárak osztályozási problémáival azonos probléma — nem nyújt teljes mértékben kielégítő és megnyugtató megoldást. A zenei könyvtárak számára ugyanis mindezt összegezve az ETO legnagyobb hibája, hogy osztályozási rendszerében 1) nem választja élesen külön a zenére vonatkozó irodalmat a zeneművektől; 2) keverten jelennek meg a főtáblázatban, valamint a korlátozottan közös alosztásokban foglalt kategóriák és szempontok; 3) nem dolgozza fel a zenetudomány és a zeneművészet valamennyi vonatkozását az erre szentelt 78 osztályában. Feltétlenül szükségesnek mutatkozik tehát az ETO 78 osztályának módszeres felülvizsgálata és átdolgozása, különösen a korlátozottan közös alosztások viszonylatában. Ezzel az ETO a znetudománynak és zeneművészetnek a ma követelményeinek megfelelő korszerű szinten való feltámadásának lehetőségét sokszorosán fokozná.

Az ETO vizsgálata után most két olyan bibliográfiai szakrendszert szeretnénk még ismertetni, melyek szisztémájukban a zeneművészet és zenetudomány egészét igyekeznek átfogni valamennyi kapcsolódó és társtudományukkal egyetemben. Az egyik rendszer Henry Evelyn *Bliss Bibliographic classification* című művének harmadik kötetében jelent meg. Bliss, aki osztályozási szisztémájának főosztályaiban a tudományok kialakulásának fejlődési rendjét követi, minden egyes tudományt négy metszetben vizsgál meg: 1. az illető tudomány filozófiája; 2. maga a tulajdonképpeni tudomány; 3. a tudomány története; 4. a tudomány gyakorlati alkalmazása. Ez a rendszer rendkívül hajlékony, mert megengedi, hogy a könyvtárak adott viszonyaiknak megfelelően maguk állítsák fel az egyes szakcsoportokat, és azokat szükség esetén valamely más, a sémában megadott vagy azon kívüli, esetleg önálló szakcsoportba helyezték el. Ezt a betűk és számok sorából álló kombinációkon túlmenően, az úgynevezett alternatív jelek segítségével oldja meg, melyek a szisztémát rendkívül hajlékonnyá teszik. Ugyanakkor

mindjárt azt is meg kell állapítanunk, hogy ez a vaglyagosság, a túlzott relativizmus, rendszerének egyik legnagyobb gyengéje és veszélye. Minden főtáblázati jelhez bizonyos különleges, csak az adott osztályra, alosztályra érvényes számokkal, esetleg számokkal és betűkkel kombinált formai, földrajzi, időrendi, vagy más analitikus alosztások járulhatnak. A jelzetek a rendszerben viszonylag rövidke és világosak, alig négy-öt tagúak. Nézzük meg most már közelebbről, hogyan fest sémájában a zeneművészet és a zenetudomány osztályozása.

A zenének — *Bliss* meghatározását tolmácsoljuk — formális és strukturális alapjai vannak, melyek a tudományos, fizikai és akusztikus alapokon nyugszanak. A fizikai zenének, mely objektív zenei hangokból áll, megvan a maga szubjektív, esztétikus korrelációja a hangzó, hallott zenében. Ez a szubjektív-objektív zene a komponált zene. Szubjektíve a kompozíciót témák inspirálják és bővelkedik zenei ötletekben. Objektíve különböző fajtájú zeneművek formáját ölti az összhangzattan, ellenpont és formatan elvei szerint. A leírt szerzeményeket ki nyomtatják és nyilvánosságra hozzák. A zeneművészek ezekből a kottákból tanulmányozzák, tolmácsolják és adják elő a szerzeményeket, énekelve, vagy hangszeren, magánkörben, vagy nyilvános hangversenyeken. Az előadást hanglemezzre lehet venni, és azt számos hallgatónak akár rádióközvetítés formájában vissza lehet adni.

Bliss rendszerében a zene három főcsoportra tagolódik: 1. a VV jelű, a zenével általában, a zenei bibliográfiával, zenetörténettel, alapvető tanulmányokkal stb. és a nemzeti zenével foglalkozik; 2. VW az irodalom többi részét hét eléggé összetett alosztályban tárgyalja, melyek közül (1) a zenetudomány, akusztika-elmélet; (2) a zeneművészet általában, esztétika, különböző nemzeti zenetörténete, a zene fajtái, zeneszerzés; (3) a zenei nevelés és oktatás; (4) zeneszerzők, azok élete és hivatása; (5) vokális és hangszeres tolmácsolás, az éneklés és a hangszer, a hangok és a hangszerek fajtái; (6) a zene fajtái, vallásos, népi, stb.; (7) kották, hanglemezek kiadása és terjesztése, stb.; 3. Az utolsó főcsoportban VX a kottákat és a hanglemezeket osztályozza.

A zenetudomány és a zenéről szóló írások, melyek a VV és VW osztályokban foglaltatnak, a következő felépítésben szerepelnek; a VV osztály a zene alapjait és történetét, a tömör és sommás műveket tartalmazza VVA—VVZ jelekkel a különböző, nemzeti vagy földrajzi alosztásban. Megemlítünk itt néhány alosztást: VV1 reference-művek, műszótárak, enciklopédiák, kézikönyvek; VV2 a zene történetének és irodalmának bibliográfiái; VV8 zenetörténet általában; VV9 zeneszerzők bibliográfiái, műveikről szóló monográfiák. (Például: VVA8 nemzeti zene általában.) A VW osztály a zenetudomány feliratot viseli és a zene tudományát, elméletét, filozófiáját, annak elemeit és részletes taglalását foglalja magába. A legfontosabb közös alosztások VW1 zenei műszótárak; VW3 a zene és zeneszerzők különböző országokban; VW5 intézmények és társaságok; VW6 zenei folyóiratok. Az egyes alosztályokban a következő felsorolásokat találhatjuk: VWB a zene elmélete: a zene fizikai, akusztikai tudományos vonatkozásai (benne a hang; hangmagasság; felhangok; hangközök; hangsorok stb.-vel kapcsolatos tudnivalók); VWE a zene esztétikája, filozófiája és lélektana. VWF zeneszerzés, zenei notáció; VWG időmérték, tempó; VWH összhangzattan; VWI ellenpont; VWJ formatan, a zeneszerzés speciális formái (benne dalforma; szonátaforma; ciklikus formák; concerto; suite; variációs forma stb.); VWK a zenei nevelés és oktatás irodalma (benne a zenei nevelés kulturális értéke; az elemi zeneoktatás; oktatás

pedagógiája; metodika; állami vagy városi nevelés a zenében); VWL magánoktatás és önképzés a zenében; VWM zeneiskolák (benne alapfokú, felsőfokú oktatás, konzervatóriumokban, egyetemeken, vagy más intézményekben; különleges tanfolyamok); VWN énekképzés művészete és tudománya; VWO hangszeroktatás (alosztása VVT szerint az egyes hangszercsoportoknak megfelelően): VWP zeneművészet; életük, jellemvonásaik és pályafutásuk (benne zeneművészek szociális helyzete; szervezetei; irodalmi munkásságuk, beleértve kritikai munkásságukat stb.); VWQ zenemű- és hangfelvételi kiadás (benne a kiadói szervezetekkel); VWR zeneművek tolmácsolása; VWS az énekművészet általában (az oktatás vonatkozásai nélkül); VWT hangszeres tolmácsolás a zenében (benne az improvizáció; átírás; transzponálás; lapról olvasás; hangszerek és hangszerkészítők általában; majd VWTH—VWTZ jelek alatt a billentyűs és húroshangszerekkel); VWU fúvóhangszerek általában; nyelvsípos hangszerek általában (benne a következő csoportosításban: fúvóhangszerek; harmonika és társai; rézfúvóhangszerek; ütőhangszerek különböző fajtái; egzotikus, primitív, és egyéb [népi] hangszerek); kamarazene; VVV zenekari muzsika (benne zenekarok; hangszerelés; vezénylés; karmesterek; partitúraolvasás; stb.); VVVV vallásos, egyházi zene (benne a vokális és hangszeres egyházi zene különböző fajtái; egyházzenei formák; gyászzene. stb.); VVVV népzene és gépzene (benne a vokális és hangszeres népzene különböző fajtái, mint pl. a tánczene, a zene mechanikus, vagy fizikai úton való tolmácsolásának módjai; hangfelvételek; rádiózene).

A VX osztály a zeneműveket, kottákat és hangfelvételeket osztályozza. Legfontosabb korlátozottan közös alosztásai a következők: VX1 osztályozási kézikönyvek és mutatók; VX2 zeneművek bibliográfiái és jegyzékei; VX5 hangfelvételek bibliográfiái és jegyzékei; stb. Az egyes alosztályokban a következő csoportokat találhatjuk; VXA—VXG különböző zeneelméleti példatárak (mint összhangzattani, formatani, szolfézs példatárak; vokalizék, stb.); VXH—VXK a vokális zene különböző csoportjait tárgyalja az egyes hangcsoportok (hangmagasságok), énekegyüttesek összetételének megfelelően, utolsóként az egyházzeneét. VXL a színpadi zene gyűjtőhelye; VXM zenekari művek; VVN vonósok művei, vonós kamarazene; VXO—VXY az egyes hangszerekre írt zeneművek az az orgonától, a zongorán, vonóshangszereken, fúvóshangszereken át az ütőhangszerekig.

Ha *Bliss* szisztémájának zenei vonatkozásait először tekintjük meg, abban néhány igen szimpatikus vonást találhatunk. Ami a zeneirodalom első két nagy osztályának, a zenetörténeti és zenetudományi irodalom kettéválasztását illeti, elfogadhatónak, de nem teljesen indokoltnak tartjuk. Indokolatlanná számunkra az teszi, hogy a zenetudomány szerintünk egyik lényeges tárgya a zenetörténeti vizsgálat. Annak azonban feltétlenül csak egyik önálló studiuma. Ugyanakkor meg kell azt is állapítanunk, hogy a zenetudományi alosztásokban súlyos tárgyi tévedések vannak, melyekre néhány példával szolgálhatunk: a VWF alosztályban, ahova *Bliss* a zeneszerzést és a zenei notáció kérdéseinek irodalmát sorolja be, csak a zenei lejegyzéssel kapcsolatos tudnivalókat találjuk. A zeneművek, dallamok olvasásával kapcsolatos tudnivalók, melyek a zeneelmélet fontos studiumai, mint pl. a lapról éneklés, lejátszás, és a partitúraolvasás itt nem nyert elhelyezést. A lapról éneklés ugyanis a VWS énekművészet osztályában kapott helyet, a lapról olvasás a VWT osztályban a hangszeres zene kategóriájaként, végül a partitúraolvasás a VVV zenekari muzsika alosztályaként nyert el-

helyezést. Itt azonban, ha kissé erőszakoltan is, de felfogásbeli különbségek lehetnek. Ami ennél súlyosabb, az az egyes hangszerek, illetőleg hangszercsoportoknak az osztályozási sémában, a zenetudomány által meghatározott kategóriáktól való konzekvens eltérése, téves magyarázata. Erre is szolgálunk néhány példával. A fúvóhangszerek közé sorolja az elméleti irodalomban (VWU) sorrendben a fafúvókat, a rézfúvókat (közéjük a harmonikát, sipládát, stb.) és a szaxofont. Utóbbit, mely a klarinét-családnak a tagja, a rézfúvók végére, a szarusszofon társaságában helyezi el. Ugyanide sorolja még, mint fúvóhangszert, a különböző ütőhangszereket is [!]. A zene gyakorlatában általában kialakult az a módszer, hogy a hangokat, hangszereket a partitúrákban használatos sorrendben szokták felsorolni. Ezért különösen téves pl., hogy az énekművek (kották) felsorolásában a sort a férfihangokkal kezdi és a gyermekhangokkal fejezi be (VXH M—V). Ennek analógiájaként természetesen az énekkari muzsikában női karokról, vegyeskarokról, férfikarokról és gyermekkarokról (az előbbinek egy újabb következtelen verziójáról) beszél. Meg kell jegyeznünk, hogy a színpadi zenével — mint a zenedráma, opera stb. — kapcsolatos irodalom a VW alosztásai közül teljes egészében hiányzik, illetőleg azt csak a VWVT színpadi zenekarok és azok számára írott zene alosztályában találhatjuk meg.

Mindent összevetve *Bliss* rendszerének tárgyi tévedései mellett világos és könnyen érthető, valamint jól áttekinthető kategóriái alkalmas alapot nyújtanak a rendszernek a közművelődési zenei könyvtárakban, kisebb zenei szakkönyvtárakban való esetleges felhasználására a szisztémában található tárgyi tévedések korrigálása után.

Záróban egy kifejezetten zenei osztályozási rendszert szeretnénk ismertetni. Egyikét azon keveseknek, mely a zeneművészet és zenetudomány egészét komplex módon igyekszik feldolgozni. Ez az osztályozási szisztéma a *British National Bibliography* mellett évente kiadott *The British Catalogue of Music* számára készült. A rendszert az Angol Nemzeti Bibliográfiai Társaság felkérésére E. J. Coates állította össze egy — zenei könyvtáros, zenekritikus, zenetörténész, zeneműkiadó, zeneszerző, zenepedagógus és másokból alakult — tanácsadó testület segítségével. A közös munka eredményeként, a zenetudomány mai állásának megfelelő, olyan modern zenei osztályozási rendszer jött létre, mely annak ellenére, hogy bibliográfiai feldolgozás céljaira készült, mint könyvtári osztályozási szisztéma is jól megállja a helyét.

Coates osztályozási rendszere — és ezt a mű előszavában meg is mondja — tulajdonképpen *Ranganathan* „Keresztmetszetes osztályozása” zenei vonatkozású megvalósítása. A szisztéma két főrésze, a zeneirodalomra (zenéről szóló művekre: A-B), valamint a zeneművekre (kottákra: C-Z) tagolódik. A rendszer e két főrészt a következő „keresztmetszetekben” vizsgálja

a) könyvek keresztmetszete:

Szerző — Előadó — Forma — A zene elemei — Zenei karakter — A zene technikája — Közös alosztások. Utóbbiak számos további alosztásra tagolódnak és ezek szükség szerint a mű jelzetéhez csatlakoztathatók.

b) zeneművek keresztmetszete:

1. a vokális zenében

Az előadótétel nagysága, vagy összetétele — Az előadás jellege — Az előadó kísérete szempontjából,

2. a hangszeres zenében:

Az előadó jellege — Az előadótétel nagysága, vagy összetétele — Az előadó kísérete — Eredeti előadásmód (zenei átiratok esetében) szempontjából. Ez utóbbi keresztmetszetet a vokális zenében a rendszer nem használja. Elhagyja a rendszer továbbá a vokális zenében a zongora- és orgonakíséret külön jelzettel való meghatározását, míg a kíséret nélküli, vagy más hangszerkíséret esetét önálló jelzettel különbözteti meg.

A rendszer a jelzetek alkotására a latin nagybetűket használja A—Z-ig, de a tévedések elkerülése végett az I és O betűk használatát mellőzi. Az alosztásokban a / és a () jeleket használja, melyeknek eredményeként három, egymás után következő betűrend jön létre a következőképpen

(A) — (Z) ezt követi a
/A — /Z ezt követi
A — Z

A szisztéma a fenti jelrendszerek, valamint ezek kombinációinak összetételéből, ebben a sorrendben dolgozza ki a zeneirodalom és a zeneművek közös alosztásait, illetőleg kategóriáit. A rendszer végén segéd táblázatokat találunk, ezek egyrészt a zenei könyvtárak számára készültek, másrészt a népi, földrajzi, időbeli alosztásokat tartalmazzák.

Coates rendszere a keresztmetszetes osztályozás szabályainak megfelelően a tárgy különböző osztályozási dimenzióit — beleértve a tárgyak egymás közötti kapcsolatait — elemeire bontja és a sémában megadott fogalmi jegyeknek megfelelően rögzíti az egyes keresztmetszetekhez tartozó jeleket. A szakjelzet úgy jön létre, hogy a fogalmakat fordított sorrendben rendezzük. Ez tehát azt jelenti, hogy a legáltalánosabb fogalom kerül a jelzetsor utolsó helyére és az egyedi — a fogalom köre szűkítésének sorrendjében — mindig egy-egy hellyel előbbre. Vizsgáljuk meg most már közelebbről a rendszert a táblázatok sorrendjének megfelelően, kiemelve közülük a legfontosabbakat.

A táblázatokat a közös alosztások sora nyitja meg. Ezek az A (A—Z) jelzete viselik, és a következő legfontosabb alosztásokat tartalmazzák: A (B) folyóiratok; A (C) enciklopédiák; A (H) szervezet; A (J) jog; A (R) zeneműnyomtatás; A (S) zeneműkiadás; A (T) bibliográfiák; A (U) zenei könyvtárak; A (V) zenei oktatás zeneiskolák; A (X) a zene története [időrendi periodizálását a 7. számú segéd táblázat tartalmazza]; A (Z) a zene más tárggyal való vonatkozásban.

A fő táblázat következő részében A/AM — A/Y a zene elméletének felsorolása következik az alábbi szempontok szerint: A/CY — A/FK a zene technikája [pl. A/FD = hanglemezre vett zene]; A/FY — A/LU zenei karakter [pl. A/GH cigányzene, vagy A/HM balettzene]; A/LZ — A/RM a zene elemei [pl. A/P hangmagasság, vagy A/RM ellenponttan]; A/S — A/Y zenei formák [pl. A/W rondó, vagy A/Y fuga].

A főtáblázat következő részében a zeneirodalomnak különböző speciális, a zene fajtáinak megfelelő szempontból való taglalása következik. Ezek közül a legfontosabb csoportok a következők: AB—AK vokális zene (például AC opera, vagy AEZ kíséret nélküli karművek, vagy AJND énektrió); AL—AY hangszeres zene (pl. AN kamarazene, vagy APW billentyűs hangszerek, vagy AVEQ kontrafagott, vagy AXU gong).

A B jelű táblázat első fele BBW jelzettel bezárólag az egyedi zeneművekről szóló irodalmat és szövegekonyveket foglalja magába, és a jelzetalkotásban igyekszik bizonyos mnemotechnikus tendenciát követni. Ugyanitt adja a rendszer a zeneszerzők betűrendes rövidítésgyűjteményét is. Mind a művekről, mind a zeneszerzőkről szóló irodalmat, természetesen az eddig felsorolt szakjelzetek bármelyikével kombinálni lehet, például: *A tizenkétfokúság Bartók zenéjében* című mű jelezte BBG/PN (a jelzetben BBG Bartók Béla, /PN tizenkétfokúság), vagy *Bach* kantátáiról írott mű BBCADE (a jelzetben BBC Johann Sebastian Bach, ADE kantáták). A táblázat zárórésze BZ jelzet alatt az Európán kívüli zenéről szóló műveket sorolja fel, mely lényegében népi alosztási táblázatot képvisel, de más vonatkozásban földrajzi alosztásként is használható.

A táblázat következő része C—Z zeneművekkel (a kottákkal) foglalkozik. Ebben a C/A—C/Y-ig a formai alosztásokat találhatjuk. Ennek főbb csoportjai a következők: C/A oktatási anyag; C/AY—CY gyűjtemények (alosztásuk /AY-nak, valamint etnikai vonatkozásában a 6. számú földrajzi segéd táblázatnak megfelelően történik. Például *Musica Britannica: a nemzeti zene gyűjteménye* C/AYD. A jelzetben C/AY zenei gyűjtemény, D Anglia földrajzi jelzete). Maguk a zeneművek a CB—Z jelzetek alatt nyernek feldolgozást a zeneirodalom AB—AZ jelzetek alatt korábban felsorolt csoportosításainak megfelelően, azok analógiájaként. Hasonlítsunk néhányat össze táblázatosan

<i>A zenéről szóló irodalom</i>	<i>A kategória</i>	<i>A zenemű</i>
<i>jelzete</i>		<i>jelzete</i>
AC	Opera	CC
ADC	Oratóriumok	DC
ADU	Madrigálok	DU
AEZ	Kíséret nélküli karművek	EZ
AMM	Szimfonikus zene	MM
APS	Konkrét zene	PS
stb.	stb.	stb.

Nézzük, hogyan alkothatunk jelzeteket *Coates* szisztémája alapján: *Bartók Béla Csodálatos Mandarinjáról* szóló tanulmány: BBGAMM (HM); azaz: BBG Bartók — AM zenekari zene — M szimfonikus zene — (HM) balett ugyanennek partitúrája MM/HM. A *Gramophone Record Review évkönyve* A/FD (WT/B), azaz: (A/FD hanglemmezre vett zene — (WT) valamely tárgy szerinti jegyzék — (B) folyóirat. Meg kell jegyezni, hogy ez a példa azért is érdekes, mert a közös alosztások kapcsolásának egy különös módját mutatja. A rendszer szerint ugyanis két () jelű közös alosztás találkozása esetében a ()-et csak egyszer kell kitenni és a benne levő betűjeleket el kell választani; A *Coppélia* zongoraátirata QPK(MM)HM (Q zongora — P szóló — K átírat — M hangszeres műből — M eredetileg hangszeres mű — HM balett. Itt a jelzet PK/MM része a segéd táblázatokból tevődik össze, míg a HM a főtáblázatból.)

Összegezve Coates rendszerének tanulságait, a szisztéma sikeresen építi és dolgozza fel a zeneirodalom és zeneművészet egészét. Rendszerében a jelzetalkotás — mely, ismételjük tisztán betűjelekből áll — lehetővé teszi, hogy kiugróan elváljon egymástól a zenéről szóló irodalom és a zenemű. Nincsenek benne téves és helytelen kategóriák, korszerű szinten, modern terminológiával, meghatározott fogalmakkal dolgozik. A rendszer hajlékony, mert valamennyi kategória, valamennyi keresztmetszetnek megfelelő csoportosításban szerepelhet, végezetül mert a fejlődés számára további kombinatív megoldásokat tesz lehetővé. Ami kifogás a szisztéma ellen felmerülhet, az a következő: 1. a betűjelek természetes tagolását kizárólag a / és () jelek biztosítják, ezek pedig hosszabb jelzetek esetén elégtelennek bizonyulnak; 2. a zeneszerzők betűrendes fő táblázati sziglaiból igen jelentős nevek hiányoznak, mint pl. Hindemith, Respighi, Webern stb., hogy a nevesebb magyar zeneszerzőkről ne is beszéljünk, kiknek nevét még az angolszász beállítottaságú bibliográfusnak is illik ismerni. (Meggondolandó, hogy a kódot a legnevesebb zeneművészekre, zenetudósokra is érdemes lenne kiterjeszteni); 4. a néprajzi és földrajzi alosztások kifejezetten angolszász beállítottasága, mely ezek használhatóságát a nem angolszász zenei könyvtárak számára ebben a formájában erősen megnehezíti. Mindent egybevetve azonban Coates bibliográfiai osztályozási rendszere a zenei könyvtárak számára — az említett hibák korrekciója után — annak bevezetésére alkalmas alapot nyújt.

Jegyzetek

1. Zenemű alatt, jelen dolgozatunkban, minden esetben kéziratos, vagy valamely sokszorosítási eljárással készült hangjegyes művet (kottát) értünk. (Pl. partitúrák, szólamok.) Általános terminológiánk egyébként megegyezik (Vécsey Jenő): A zeneművek könyvtári címléírása. Bp. 1958 c. mű gyakorlatával. Minden esetben kiemeljük a zenemű fogalma alól, az „auditív-zeneműkiadás” termékeit: a hanglemezt, magnetofonszalagot.
2. Zenei vonatkozású irodalom, zeneirodalom alatt a tárgyalás során — az abban foglalt zenei illusztráció terjedelmére való tekintet nélkül — minden olyan kéziratos, vagy sokszorosítási eljárással készült írást értünk, melynek tárgya a zenetudomány egésze, vagy annak valamely részterülete.
3. Hazai viszonylatban ilyenek tekinthetők az Országos Széchényi Könyvtár Zenetörténeti Gyűjteménye, a Debreceni Egyetemi Könyvtár Zeneműtára, valamint az Állami Gorkij Könyvtár Zeneműtára. E helyt kell megállapítanunk, hogy a formai elkülönítésnek ez a módja, mind a kutató, mind a könyvtáros számára rendkívül előnytelen.

Irodalomjegyzék

- Bacon, Francis: *The two books of Francis Bacon on the proficience and advancement of learning divine and human.* 1605. ua. latinul bőv. és átd. kiad.: *De dignitate et augmentis scientiarum.* 1623.
- Bliss, Henry Evelyn: *A bibliographic classification.* New York, 1940—1953.
- Boulliaud, Ismael: *Catalogus bibliothecae Thuanae ...* Paris, 1679. (Közl. Gulyás: *A bibliográfia kézikönyve* c. művében.)
- The British Catalogue of Music.* 1957, 1958, 1959. London, BNB.
- Brown, James Duff: *The subject classification ...* 2nd ed. London, 1914.
- Brunet, Jacques Charles: *Manuel du libraire et de l'amateur de livres.* 5me éd. Paris. 1860—65.
- Coates, E. J.: *The British catalogue of music classification.* London, 1960.
- Collison, Robert L[ewis]: *Indexes and indexing. Guide to the indexing of books... and their material, with a reference section and suggestions for further reading.* (2. ed. rev., enl.) London, 1959.

- Cutter, Charles Amy: *Expansive classification*. Boston, 1891.
- Denis, Michael: *Einleitung in die Bücherkunde*. Wien, 1774.
- Dewey, Melvil: *Dewey Decimal Classification and relative index*. Vol. 1—2. 16. ed. (Repr.) New York, 1959.
- Dezimal-Klassifikation*. Deutsche Gesamtausgabe. Bearb. vom Deutschen Normenausschuss. Dritte internationale Ausg. der Dezimal-Klassifikation. 7. Lief. Abt. 67/9. Berlin, 1948.
- Dezimal-Klassifikation*. 2. Deutsche Gesamtausg. 8. int. Ausg. Berlin—Köln, 1958. Abt. 5.
- Dezimal-Klassifikation. Dreisprachige Kurzausgabe. — Universal decimal classification. — Classification decimale universelle* Hrsg. vom Deutschen Normenausschuss. Berlin—Köln—London, 1958.
- Egyetemes tízedes osztályozás*. A nemzetközi táblázatok hivatalos magyar kivonata. (Szerk. Veredy Gyula.) Bp. 1958. (Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai 40.)
- Ersch, Johann Samuel: *Handbuch der deutschen Literatur*. Amsterdam—Leipzig, 1812—14.
- Fegan, E[thel] S[ophia]—Cant, M[onica]: *The Cheltenham classification*. A library classification for schools. (Rev. by E. S. Fegan, V. M. Hounsfieled, 2. ed.) Cambridge, 1958.
- Fogarasi Béla: *A tudományok osztályozásának elméleti és gyakorlati kérdései*. Bp. 1954 (1955).
- Garnier, Jean: *Systema bibliothecae Collegii Parisiensis societatis Jesu*. Paris, 1678. Közli Gulyás i. m.
- Gesner, Conrad: *Pandectarum sive partitionum universalium... libri XXI*. 1548—49.
- Gulyás Pál: *A bibliográfia kézikönyve*. Bevezetés a könyvészetbe. 1.: A leíró és rendszerező bibliográfia. Budapest, 1941.
- Kedrov, B. M.: *A tudományok osztályozása*. = *Filozófiai Értesítő*. 1955. 1. sz.
- Mann Margaret: *Introduction to cataloging and the classification of books*. 2. ed. Chicago, 1948.
- Metcalf, John: *Subject classifying and indexing of libraries and literature*. New York, 1959.
- Palmer, Bernard I[ra].—Wells, A[rthur]. J[ames].: *The fundamentals of library classification*. London (1951). Ranganathan, S[hivali] R[amamrita]: *Colon classification*. (5. ed.) Madras—London, 1957.
- R[épertoire] I[nternational] des S[ources] M[usicales]. Recueils imprimés 16—17. Sieclès. [Vol.] 1. Liste chronologique. München—Duisburg, 1960.
- Ruszinov, N. V.: *Deszjatsznaja klasszifikacija knig*. [Vü.] 1—2. Pod. red. E. I. Samurin. Moszkva, 1944.
- Sayers, W[illiam] C[hables] Berwick: *An introduction to library classification*... 9. ed. (rev.) London, 1954.
- Tablicü bibliotecsnoj klaszifikacii dlja maszszovüh bibliotek*. Pod. red. Z. P. Ambarcumjan. Moszkva, 1959.
- Teszlenko, Z. N.: *A szovjet könyvtári osztályozás tervezete*. = *Könyvtári Tájékoztató*. 1955. 1. sz.
- [Washington.] *Library of Congress. Music subject Headings used on printed catalog cards of the —*. Washington, 1952.
- [Washington.] *Library of Congress. Subject headings. A practical guide by David Judson Haykin*. Washington, 1951.
- Veredy Gyula: *A könyvtári osztályozás újabb kérdései, különös tekintettel a tízedes rendszer fejlődésére*. 2., bőv. kiad. Bp. 1961. (Az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadványai 8.)

Problems relating to the classification of music and musicological literature in libraries

I. PETHES

The article, representing a chapter of a more comprehensive study, is concerned with the classification of music and musicological literature. It endeavours to present an overall historical survey with special regard to the position held by music in the different philosophical and library classification systems. Besides the UDC, the author devotes special attention to the chapter on music in the *Bliss*-system and the system prepared by *Coates* for the bib-

liography *The British Catalogue of Music*. Through the analysis of these three systems the article discusses the basic problems relating to the classification of music and musicological literature, and wishes to arouse public interest for modernization in the field. This holds good particularly with regard to the UDC system which — in the opinion of the author — requires extensive improvement; its application has not proved of advantage in library practice. On the other hand, the system of *Coates*, with a few minor corrections, would lend itself excellently for use in music libraries.